

עם הספר

אנו שמחים להגיש לקהילת המחקר ולציבור המתעניינים את הכרך השישה-עשר של כתב-העת 'מגילות', הנערך בשיתוף פעולה בין אוניברסיטת חיפה, מרכז אוריון לחקר מגילות מדבר יהודה והספרות הקרובה להן באוניברסיטה העברית בירושלים ומוסד ביאליק. דבורה דימנט מאוניברסיטת חיפה שבה ונרתמה לעול העריכה והצטרפו אליה ליאורה גולדמן ממכללת אורנים ומאוניברסיטת חיפה ונועם מזרחי ממרכז אוריון באוניברסיטה העברית. אנו מודים מאוד לחברי המערכת הקודמת, יונתן בן-דב ומנחם קיסטר, על שיתוף הפעולה הפורה ועל הסיוע השוטף בכל היבטי העריכה והתפעול של מלאכת המערכת.

בפתח הכרך ניצבים דברי זיכרון לעמיתתנו המנוחה, בלהה ניצן ז"ל, שהלכה לבית עולמה סמוך להשלמת העבודה על רוב מאמרי הכרך שלפנינו. פרנק פולק, עמיתה באוניברסיטת תל-אביב, משרטט את דיוקנה האינטלקטואלי והאישי של מי שפרצה דרכים חדשות בחקר פרשנות המקרא, השירה והתפילה במגילות מדבר יהודה.

המדור 'עיוני ספרות ופרשנות' כולל ארבעה מחקרים. שני הראשונים דנים בהיבטים מרכזיים ובפסקאות מפתח מתוך חיבור חוכמה המכונה במחקר בשם 'מוסר למבין' או 'חוכמת רז נהיה', אשר עותקיו שרדו למקוטעין בין מגילות מדבר יהודה; שחזורם החומרי והבנתם הפרשנית עומדים במוקדו של מפעל מחקר מקיף ששני המאמרים הללו מסתעפים ממנו. במאמר 'לא נתן הגיו לרוח בשר: קריאה ופירוש חדשים בפרשת רוח בשר בחיבור מוסר למבין' דן יונתן בן-דב בפרשה הניצבת בפתח החיבור ומביעה תפיסה אפוקליפטית. הוא מהדיר מחדש את הטקסט על יסוד תובנות חומריות וגילויים טקסטואליים, ומציע פירוש מפורט לשלוש פסקאותיו, המזמנות את הקוראים לעיין ברזי פלאו של האל ומפתחות דיון הגותי מורכב ביכולת ההבנה של האדם במעשי האל ובתוכניתו להנהגת העולם כגילוייה בבריאה בכלל ובהיסטוריה האנושית בפרט. גם שלמי אפרתי משעין את דיונו, 'מתנות כהונה, מצוות התורה ורז נהיה: צירופים חדשים וקריאות חדשות בחוכמת רז נהיה', על ההדרה מחודשת של קטעים לאור ממצאים חומריים וטקסטואליים מעודכנים. הוא ממקד את עיונו בקטעים מתוך החיבור הדנים בדוגמאות להגיונה הקוסמי של הבריאה כפי שהיא מתגלמת בסדרי החברה: דיון דידקטי ומעשי במתנות הכהונה מתנובת האדמה ודיון פרשני בפרשת מרד קורח מן התורה – שני עניינים שהסמכתם התמטית ואף קישורם הרעיוני זה לזה מתועדים במקורות קדומים נוספים. פרשות אלו מובילות לעיון כללי יותר בזיקה שבין מושג המפתח 'רז נהיה' למצוות התורה.

עתר לבנה מייחדת את המאמר 'מארג מקראות מורכב ב"מקרא המשוכתב": הפרשנות לנבואת איש האלוהים לעלי (שמואל א ב 27–36) בספר קדמוניות המקרא' לבחינת השיטה ההרמנויטית ודרכי הפרשנות של המקרא העולות מספר קדמוניות המקרא,

השייך למודוס שכתוב המקרא, שהיה נפוץ מאוד בספרות הבית השני. התופעות נבחנות מתוך בחינה מדויקת של פרשה מקראית הנרמזת ומתפרשת גם בספר ברית דמשק. המחקר פורש את נקודות הדמיון והשוני בגישה הכללית, בהבנה הפרטנית ובעיבוד של כל פרט מפרטי המקראות בכל אחד מן המקורות המשכתבים.

הממד של שכתוב המקרא שב ועולה – אך הפעם מנקודת מבט הלכתית – ממחקרו של יורם ארדר, הבוחן מחדש פרשה מספר היובלים לאור פירושו קראי קדום במאמר 'הייבום בספר היובלים מא לאור פרשנותו של בנימין אלנהאונדי לסיפור יהודה ותמר (בראשית לח)'. הסיפור המקראי על יחסיהם הנפתלים של יהודה ותמר, הזוג הניצב בראשית שושלת היוחסין של בית דוד, עורר קשיים פרשניים מורכבים בעיני קוראים מאוחרים יותר. ההשוואה בין שכתוב הסיפור בספר היובלים לפירושו במקור מימי הביניים מזהה זיקות מפתיעות ביניהם ומאירה כל אחד מן המקורות באור חדש.

במדור 'לשון, מינוח ונוסח' כונסו שלושה מאמרים הדנים בפרטי לשונם ונוסחם של חיבורים שונים מימי הבית השני. אלישע קימרון וחנן אריאל שואלים 'למה אין מצרים בתנ"ך?', ותשובתם כרוכה בביאור של סעיף מדקדוק העברית של ימי הבית השני כפי שהוא עולה ממקורות מגוונים, ובהבנת דרכם של מסרנים קדומים למזג בין השפה השגורה על פיהם ובין לשון הספרות שמסרו.

דבורה דימנט מקדישה את מאמרה "בדרך לבו" (ברית דמשק א 11): מושג קבוע בכתבי עדת היחד' לבירור מפורט של התגבשותו הסגנונית ומשמעותו הרעיונית של מטבע לשון המתגלה בשינויי תצורה ושימוש בכתבים הכיתתיים שבמגילות קומראן ובספרות הקרובה להן. היא מראה כיצד רכיבי הביטוי נשאבו מן המקרא, וכיצד הביטוי השלם מבטא בעת ובעונה אחת פרשנות מגמתית למקראות ותפיסת עולם מובהקת העומדת לעצמה על רקע העולם הרוחני של ימי הבית השני.

במאמר 'תרומת מגילות מדבר יהודה לשחזור המצע העברי של ספר מקבים א' מציע נתן עברון שחזור של הנוסח המקורי המשוער של כתובים מתוך ספר מקבים א, שנשמר בתרגום יווני הכלול בתרגום השבעים, על יסוד השוואה מדויקת בין שימושי לשון – שאינם מתפרשים מתוך היוונית – לניסוחים מקבילים בלשונן של מגילות מדבר יהודה. מחקרו מדגים כיצד ניתוח פילולוגי של התרגומים העתיקים ניזון מן העיון בחיבורים המקוריים שנתגלו בין המגילות ואף מזין בתורו את הבנת הטקסטים העבריים.

במדור 'ביקורת ספרים' נסקרים שני פרסומים חדשים בחקר ספרותה ולשונה של תקופת הבית השני. עתר לבנה דנה בפירושו המונומנטלי של ג'יימס ונדרקם לספר היובלים – פירוש שהוא בגדר סיכום ממצה של מצב המחקר בן זמננו בחיבור זה, שרכה חשיבותו להבנת כל היבטיה של ספרות הבית השני. נועם מזרחי מציג מחקר בלשני – תחביר מקיף של לשון המגילות מאת טקמיצו מוראוקה, המאיר את כלליה ודקויותיה של העברית הניבטת מן הממצאים הכתובים ממדבר יהודה.

עם פרסום הכרך, חוכה נעימה היא להודות לכל מי שתרמו להפקתו. בראש ובראשונה יאתה התודה למחברות ולמחברים המביאים את פירות מחקריהם בפני קוראי שפת

עבר, וכן למומחיות ולמומחים בתחומים שונים, בארץ ובעולם, שניאותו בחפץ לב לשמש קוראים חיצוניים וסיפקו ביקורת עמיתים חיונית ומועילה. אנו אסירי תודה לשרה פוקס, שעמלה בנאמנות על עריכת הלשון, ולליזה מוהר, שניצחה על סדר הדפוס וניכשה בתבונה וברגישות את אחרוני החרולים שעוד צימחו בין הערוגות ובתוכן. תודתנו הנאמנה נתונה לאוניברסיטת חיפה ולמכון למדעי היהדות ע"ש ג'ק, ג'וזף ומורטון מנדל באוניברסיטה העברית בירושלים, אשר סיפקו את האמצעים להפקת הכרך ולהדפסתו. ואחרונים חביבים – רוב תודות לכל חברות וחברי צוות מוסד ביאליק, בניהולו של זאב קינן ובהובלתה המקצועית של אורית אלירז ורטהיים, אשר שקדו על הוצאת הכרך לאור ועל הפיכת הקבצים האלקטרוניים לספר משובב עין.

דבורה דימנט, ליאורה גולדמן ונועם מזרחי